

Prof.dr. Omer Ibrahimagić

DRŽAVNOPRAVNI I POLITIČKI OBLICI ORGANIZIRANJA VLASTI U BOSNI I HERCEGOVINI

Od vremena kada se "Zemlja Bosna" prvi put spominje u djelu "De administrando imperio", bizantskog cara Konstantina Porfirogeneta sredinom X stoljeća, Bosna je do danas prolazila kroz različite državne i političke oblike organiziranja vlasti i tome odgovarajuće pravne sisteme.

Bosna ima višestoljetnu tradiciju susretanja i miješanja različitih civilizacija i kultura koje su se sintetizovale u specifičnoj duhovnosti koja se ne može naći u njenih susjeda: Hrvatskoj, Srbiji i Crnoj Gori. Zato oni Bosnu ne razumiju i vrše nad njom nasilje. Upravo ta njena specifična duhovnost čini bosansko društvo specifičnom i nedjeljivom političkom zajednicom i državom. To joj je pomoglo da preživi do danas.

Avari i Slaveni na prostoru današnje Bosne krajem VI i početkom VII st. zatekli su ostatke Ilira i Romana. Bila je uspostavljena dvjestogodišnja avarska politička organizacija vlasti čiji je spomen ostao u nazivima ban i župan. Time se pretpostavlja da su i prije Porfirogenetova pomena Bosne, na njenom prostoru postojali oblici javne vlasti o kojima nije ostalo dovoljno izvora, prije nego što se Bosna pominje kao banovina početkom XII st.

U srednjovjekovnoj Bosni poznata su dva oblika državne vlasti: banovina (do 1377) i kraljevstvo (do 1463) godine. U oba ova oblika državne vlasti Bosna je samostalna država. Sa banom Stjepanom II i kraljem Tvrtkom I Bosna je doživjela svoj najveći uspon. Dominantno pravo u srednjovjekovnoj Bosni je običajno pravo. Od pisanih izvora sačuvani su međunarodni ugovori, vlasteotske povelje i tekstovi na stećcima. Nije bilo pisanih zakona.

Padom Bosne pod vlast Osmanskog carstva 1463., Bosna je teritorijalno organizirana po sandžacima u okviru rumelijskog beglerbegluka. No i tada je najveći i najznačajniji dio bosanskog prostora organiziran u bosanskom sandžaku, a njeni periferni dijelovi su organizirani u hercegovački, zbornički i kliški sandžak.

Tek nakon 117 godina takvog stanja, Bosna je uspostavljena kao zasebna provincija 1580. (ajalet), na prostoru koji je obuhvatao i dijelove susjednih zemalja. Poslije Karlovačkog mira 1699. prostor bosanskog ajajeta je sveden u historijske granice bosanskog kraljevstva iz XV stoljeća. Osnivanje bosanskog ajajeta na prostoru historijske Bosne, doprinijelo je očuvanju narodne svijesti o političkom i kulturnom kontinuitetu Bosne sa srednjovjekovnom bosanskom državom, očuvanju njene cjelovitosti i kasnijoj obnovi bosanske državnosti (1943.).

U prvoj polovini XIX st. sticajem političkih i historijskih okolnosti pored bosanskog ajajeta bio je uspostavljen hercegovački mutesafirluk (1833) da bi 1866. ponovo bila objedinjena u jedinstveni bosanski vilajet. Za čitavo vrijeme 415-godišnje osmanske uprave u Bosni, Bosnom su upravljali sandžakbezi podređeni rumelijskom beglerbegu, a kada je postala zasebna osmanska provincija (ajalet) njom su upravljali sultanovi namjesnici odnosno veziri.

Specifičnost državnopravnog i političkog položaja Bosne pod Osmanlijama proizlazila je iz njenog krajiškog karaktera, prelaženjem na islam velikog dijela njenog stanovništva koje se nazivalo Bošnjanima različitim konfesija i postojanjem ustanove kapetanija.

U Bosni je u vrijeme Osmanlija važio osmanski pravni sistem koji se sastojao od šerijatskog prava (Kur'an i hadisi) i državnog (sultanskog) prava, odnosno kanonskog prava kojim su uređivani odnosi koji nisu bili uređeni ili su bili nepotpuno uređeni šerijatskim pravom. Pred kraj osmanske uprave pored šerijatskih uvedene su i građanske pravne institucije i donešeni zakoni.

Bosna i Hercegovina je u periodu 1878-1918. imala državnopravnu egzistenciju sui generis. Osmanlije su formalno zadržale suverenitet nad njom, a stvarnu upravu je imala Austro-Ugarska uz saglasnost Evrope i Turske.

Aneksijom Bosne i Hercegovine 1908., Austro-Ugarska je nelegitimno preuzela suverenitet od Osmanlija kršeći Berlinski ugovor. Da bi legitimirala aneksiju, Austro-Ugarska je za dva i po miliona funti sterlinga kupila od Turske svoja prava u Bosni i Hercegovini, pretvorivši je u koloniju. Bosna i Hercegovina je u čitavom tom periodu ostala izvan Austro-Ugarske državnopravne strukture.

Ustav 1910. i sabor koji su Bosni oktroirani od strane cara, nisu promijenili njen položaj zavisne zemlje. Zahvaljujući činjenici da je Bosnom upravljala krana, odnosno zajednička vlada, da nije, dakle, bila podijeljena između Austrije i Ugarske, propašću Austro-Ugarske, Bosna i Hercegovina je ostala teritorijalno cjelovita u svojim historijskim granicama.

U vrijeme Austro - Ugarske uprave u Bosni je važio austrougarski pravni sistem u čijim su se temeljima nalazili instituti rimskog prava. Zatim su primjenjivani propisi koji su donošeni samo za Bosnu. Iako je imala svoj Ustav (1910) i svoj Sabor, Bosna nije imala autonomna prava da samostalno donosi svoje zakone. U vrijeme austrougarske uprave, u Bosni je za bosanske muslimane važno šerijatsko pravo u nasljednim i porodičnim odnosima.

Bosna i Hercegovina je zajedno s drugim južnoslavenskim zemljama koje su bile u sastavu Austro - Ugarske, učestvovala punopravno u stvaranju nove države SHS, koja nije živjela ni dva puna mjeseca (od 6. oktobra do kraja novembra 1918), koja je 1. decembra 1918. s Kraljevinom Srbijom konstituirala novu državnu zajednicu, Kraljevinu SHS. U Kraljevini SHS Bosna je zahvaljujući članu 135. Vidovdanskog ustava iz 1921. očuvala teritorijalnu cjelovitost u svojim historijskim granicama u kojim je bila pod austrougarskom upravom. Imala je elemente autonomne vlasti sa sjedištem u Sarajevu do definitivnog uspostavljanja centralističke vlasti nove države. Od ujedinjenja 1918. do januara 1929. može se reći da je Bosna, u čijem je sastavu bilo šest oblasnih uprava, živjela u uslovima legitimnog ustavnog stanja.

Diktatura kralja Aleksandra 1929. prvi put od 1463. godine razbija teritorijalno jedinstvo Bosne i Hercegovine podjelom njenog prostora na četiri banovine koje su obuhvatale i dijelove teritorija njenih susjeda. Ovim je bio razbijen bosanski politički prostor u njegovim historijskim granicama s ciljem da Bošnjaci ni u jednoj banovini ne budu većinski narod. Tada je učinjen najveći udarac Bosni kao jedinstvenom teritorijalno-političkom prostoru u cijeloj njenoj dotadašnjoj hiljadugodišnjoj političkoj historiji. Sljedeći udarac je bio sporazum Cvjetković - Maček od 26. avgusta 1939. kojim je dogovorena teritorijalna podjela Bosne i Hercegovine između Srbije i Hrvatske na račun bošnjačkog naroda. Ovaj sporazum, zbog započinjanja Drugog svjetskog rata, nije bio prošao parlamentarnu proceduru i službeno se smatra nepostojećim.

Kraljevina Jugoslavija, kao prisilna unitarna država, od 1929. do 1945. bila je nelegitimna tvorevina Oktroiranog ustava iz 1931. sa improviziranim pravnim sistemom nastalim upotrebom sile i političkim ucjenama dvorske kamarile. Zbog nelegitimnosti i provizornosti tadašnjeg pravnog poretka bilo je moguće da se aktuelni režim politički neodgovorno odnosi prema Bosni i Hercegovini i Bosancima 1939. godine.

Zahvaljujući političkim promjenama 1941. i aktivnom učešću sva tri bosanska naroda u Narodnooslobodilačkom pokretu 1941-1945., i njegovoj političkoj odluci da se nova Jugoslavija organizira na federalnom principu, Bosna i Hercegovina je nakon 480 godina, 25. novembra 1943. u Varcar Vakufu (Mrkonjić Gradu) na Prvom zasjedanju ZAVNOBIH-a

obnovila svoju državnost. Nakon četiri dana na Drugom zasjedanju AVNOJ-a 29. novembra, predstavnici sva tri bosanska naroda prenijela su odluku ZAVNOBIH-a, da Bosna i Hercegovina kao jedna od šest ravnopravnih federalnih jedinica bude konstituent nove Demokratske Federativne Jugoslavije.

Tada nije bilo odlučivano kakvo će biti političko uređenje nove države. Tek nakon održanih izbora (11. novembra), na zasjedanju Ustavotvorne skupštine, 29. novembra 1945., odlučeno je da se Jugoslavija definira kao "federativna narodna republika". Tako je i Bosna i Hercegovina, kao federalna jedinica, imala narodno-republikanski oblik vlasti. Bosna i Hercegovina je kao država učestvovala sa drugim federalnim jedinicama s punim političkim legitimitetom u vršenju vlasti savezne države kao nosiocem državnog suvereniteta i međunarodnopravnog subjektiviteta.

Sa intenzivnijim unošenjem elemenata socijalističke ideologije u njeno unutrašnje uređenje, posebno uvođenjem radničkog samoupravljanja, Bosna i Hercegovina prerasta iz narodnog republikanskog oblika u socijalistički republikanski državni oblik, u kome je dominantan jednopartijski sistem vlasti, kao što je bio i u prethodnom obliku "narodne republike".

Socijalistički pravni sistem sastojao se od državnog i samoupravnog prava. Ovaj se sistem izgrađivao u zajedničkom saveznom parlamentu i vladi i subordinirao je državne organe Bosne i Hercegovine prema saveznom organima u pitanjima u kojima je savezna država bila nadležna. Ali je postojala i značajna "republička" i "samoupravna" regulativa, naročito u sferi privrede i društvenih djelatnosti kojom se mogla izraziti i državna specifičnost Bosne i Hercegovine i samouprava lokalnih zajednica, preduzeća i ustanova.

Pokušaj da se uspostavi takva državna zajednica u kojoj će Bosna i Hercegovina, kao i druge federalne jedinice kao države imati više autonomije, a odluke na saveznom nivou donositi konsenzusom, kao što je bilo uspostavljeno Ustavom iz 1974., nije uspio kao trajno rješenje, zbog čega se Jugoslavija raspala 1991/92. godine na više nezavisnih država. Tako je Bosna i Hercegovina, nakon 529 godina, od kada je 1463. izgubila svoju nezavisnost, 6. aprila 1992. ponovo međunarodnopravno priznata kao politički nezavisna i suverena država kada je stekla i svoj puni međunarodnopravni subjektivitet.

Političkim i društveno-ekonomskim promjenama koje su potom nastale počinju se gubiti socijalistički atributi iz njenog državnog uređenja, a time je izgubila i "socijalistički" predznak ispred svoga imena. U njenom nazivu ostaje samo "Republika Bosna i Hercegovina". Dejtonskim sporazumom potpisanim u Parizu 14. decembra 1995. nestaje i atribut

"republika" i službeni naziv države je samo "Bosna i Hercegovina", u čijem su sastavu dva entiteta sa širokom političkom autonomijom.

Bosni i Hercegovini je mirovnim sporazumom zagarantirana teritorijalna cjelovitost u međunarodnopravno priznatim granicama, državni suverenitet kojeg vrše najviši organi Bosne i Hercegovine i međunarodnopravni subjektivitet, kao i članstvo u međunarodnim organizacijama. Današnji pravni sistem kreiran je Ustavom BiH (Aneks IV) Mirovnog sporazuma, kome je pridodato 15 međunarodnih konvencija i ugovora koje u pravnom sistemu BiH imaju snagu ustavne norme. Pravni sistem BiH čine i pravni sistemi entiteta, kantona i općina.

Pošto Bosna i Hercegovina ima dugu historijsku i političku tradiciju regionalnog organiziranja, njoj najbolje odgovara da bude uređena kao federacija županija ili kantona na cijelom svom međunarodnopravno priznatom prostoru, bez nacionalnih predznaka. Stoga sadašnju podjelu na entitete treba razumjeti kao prolazno stanje. Pojam Bosne kao društva i države u sebi podrazumijeva etnički i vjerski izmiješano stanovništvo na cijelom njenom državnom teritoriju uz puno poštivanje nacionalnih, građanskih i ljudskih sloboda i prava. Bez toga, to nije Bosna, kakvu historija poznaje.

Kolonijalni naziv države "Bosna i Hercegovina", koji je nastao u vrijeme austro-ugarske uprave treba zamijeniti, i našoj državi vratiti njeno historijsko ime - BOSNA.